

PRZEGLĄD PRAWA ADMINISTRACYJNEGO

(6)2023 • DOI: 10.17951/ppa.2023.6.11-24

UNIwersytet Opolski

ALEXANDER ADAMETZ

alexander.adametz@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-5033-0018>

Realizacja prawa wglądu do sprawdzonej i ocenionej pracy egzaminacyjnej z egzaminu maturalnego przez osoby z niepełnosprawnościami

*Exercising the Right of Access to the Checked and Evaluated
Examination Paper of the Matura Exam by Persons with Disabilities*

Wprowadzenie

Przystąpienie do Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych¹ przez Polskę w 2012 r. stawia požądane z punktu widzenia poszanowania godności i praw osób z niepełnosprawnościami zadania oraz wdrożenie standardów postępowania w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji przysługującym im praw. Państwa-strony winny kształtować prawo i politykę w ten sposób, aby jak najbardziej zniweczyć barierę dostępności tych osób, a co za tym idzie urze-

¹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012, poz. 1169).

czywistnie ich pełnoprawne uczestnictwo na każdej płaszczyźnie życia. Polski standard konstytucyjny obliguje, w art. 69 Konstytucji RP², władze publiczne do pomocy osobom niepełnosprawnym w trzech dziedzinach: zabezpieczeniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Należy przy tym zaznaczyć, że przepis ten formułuje zasadę polityki państwa, przybiera bowiem charakter swoistej normy programowej, nie ma zaś charakteru prawa podmiotowego³. Biorąc pod uwagę słuszny rozwój regulacji prawnych dotyczących osób z niepełnosprawnościami, szczęśliwie postępujący wraz z upływem kolejnych lat, należy pozytywnie ocenić kierunek, który obrała Polska w tym zakresie. W tym miejscu należy przywołać chociażby uchwałę Sejmu RP z dnia 1 sierpnia 1997 r., który przyjął Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych⁴, czy istnienie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁵. Nie bez znaczenia pozostają również regulacje dotyczące ulg osób z niepełnosprawnościami w trakcie podróży środkami transportu publicznego, ulg w podatku dochodowym czy wszystkich innych ulg, które mają ułatwić egzystencję osób z niepełnosprawnościami. Mimo postępu w tym zakresie osoby z niepełnosprawnościami nadal nie doczekały się wystarczających norm w zakresie regulacji przebiegu egzaminu maturalnego. Reforma systemu oświaty z 1999 r. miała zmienić standardy odnoszące się do systemu egzaminacyjnego. Wprowadzenie systemu egzaminów zewnętrznych miało powodować większą porównywalność wyników, a przeprowadzanie egzaminu po reformie miało opierać egzamin o jednolite zasady jego przeprowadzania i oceniania w skali całego kraju⁶.

Część zasadnicza

Z głównymi regulacjami odnoszącymi się do uprawnień osób z niepełnosprawnościami w obrębie edukacji można się spotkać w zakresie szkolnictwa powszechnego w ustawie o systemie oświaty⁷ i ustawie Prawo oświatowe⁸, a w zakresie szkolnictwa wyższego – w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i na-

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, ze zm.).

³ Tak L. Garlicki, M. Derlatka, *Komentarz do art. 69, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Zubik, t. 2, Warszawa 2016.

⁴ M.P. 13.08.1997, nr 50, poz. 475.

⁵ Dz.U. 1997, nr 123, poz. 776, ze zm.

⁶ Ł. Kierznowski, *Status prawny i tryb działania Kolegium Arbitrażu Egzaminacyjnego*, „Przeгляд Prawa Publicznego” 2023, nr 6, s. 41–52.

⁷ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. 2022, poz. 2230, ze zm.), dalej: u.s.o.

⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (t.j. Dz.U. 2023, poz. 900, ze zm.).

uce⁹. W polskim systemie oświatowym istnieją dostosowania, które wychodzą naprzeciw potrzebom osób z niepełnosprawnościami. System ten pozwala na uczęszczanie przez osoby, które wymagają pewnych przystosowań koniecznych ze względu na ich stan zdrowia, do właściwej placówki oświaty, która zdolna będzie do jak najefektywniejszego wykonywania powierzonych jej misji edukacyjnej w stosunku do osób z niepełnosprawnościami. Zgodnie z § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej¹⁰ kształcenie uczniów z niepełnosprawnościami w polskim systemie edukacji może się odbywać w szkołach ogólnodostępnych, szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, szkołach integracyjnych, szkołach ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi oraz w szkołach specjalnych, w tym szkołach specjalnych przysposabiających do pracy. Wynika to wprost z brzmienia tego przepisu. Możliwość uczęszczania przez ucznia do danego typu szkoły uzależniona jest od jego potrzeb, a te są określane w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, o którym mowa w § 13 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie właściwych orzeczeń i opinii w tym zakresie¹¹. Dostosowanie systemu oświaty do potrzeb osób z niepełnosprawnościami polega na utworzeniu takiego rodzaju placówek, które w możliwie jak najbardziej profesjonalny sposób zdolne będą do realizacji warunków i form wsparcia dla potrzeb ucznia niepełnosprawnego. Tymi placówkami są przede wszystkim placówki oświatowe, przywołane wyżej, oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne, których funkcjonowanie określa stosowne rozporządzenie¹². W zakresie zasadnym dla określenia pozycji tej placówki w tym artykule należy się ograniczyć do stwierdzenia, że to właśnie ta placówka, a właściwie zespoły orzekające w tych poradniach, zdolna jest do wydawania orzeczeń i opinii, te zaś są efektem diagnozowania dzieci i młodzieży¹³. W kontekście egzaminu maturalnego najbardziej interesującym orzeczeniem będzie w zasadzie to dotyczące potrzeby kształcenia specjalnego, ponieważ to temu zagadnieniu jest

⁹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. 2023, poz. 742, ze zm.).

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1309).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 2061).

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 2499).

¹³ Wynika to z § 3 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych.

poświęcony niniejszy artykuł – rozpatrywana będzie sytuacja osób zdających maturę, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność¹⁴, natomiast w mniejszym zakresie tych osób, które są zdającymi chorymi lub niesprawnymi czasowo.

Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego nie udaremnia możliwości uczęszczania przez ucznia z niepełnosprawnościami do szkoły ogólnodostępnej – taka gwarancja wynika z ratyfikowanej przez Polskę w 1991 r. Konwencji Praw Dziecka¹⁵ oraz z art. 1 pkt 6 ustawy Prawo oświatowe, zgodnie z którym istnieje możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną. Prawo wyboru placówki oświatowej pozostawia się zatem rodzicom ucznia niepełnosprawnego, gdy pozostaje on pod ich władzą. Po ustaniu władzy rodzicielskiej może on dokonać wyboru samodzielnie, ponownie nie będąc związanym orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego. Tak skonstruowany system pozwala na wybór placówki, który będzie zdaniem rodziców (a później samego ucznia) najlepszy i najefektywniejszy, a przy tym zgodny z ich własnymi przekonaniem i wartościami. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego może być wydane ze względu na niepełnosprawność, w wyniku której uczeń jest: niesłyszący, słabosłyszący, niewidzący, słabowidzący, niepełnosprawny ruchowo, w tym z towarzyszącą temu afazją, niepełnosprawny intelektualnie w stopniu lekkim, niepełnosprawny intelektualnie w stopniu umiarkowanym czy niepełnosprawny intelektualnie w stopniu znacznym. Orzeczenie może być wydane osobie z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera oraz z niepełnosprawnością sprzężoną, z zaznaczeniem, że współwystępujące niepełnosprawności to te wymienione wcześniej. Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydawane jest w trybie wnioskowym¹⁶. Uprawnionymi do złożenia wniosku są rodzice dziecka lub ucznia oraz sam uczeń, gdy uzyskał pełnoletność.

Legitymowanie się stosownym orzeczeniem okazuje się niezbędne, jeśli osoba z niepełnosprawnością uzyska prawo przystąpienia do egzaminu maturalnego¹⁷

¹⁴ Tak opisanych w komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z dnia 17 sierpnia 2023 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2023/2024. Komunikat ten będzie brany pod uwagę w niniejszym opracowaniu, jako że jest aktem najnowszym. Gwoli ścisłości należy zaznaczyć, że komunikat ten dotyczy dostosowań do egzaminu w obu funkcjonujących obecnie obok siebie formułach egzaminu: Formule 2015 i Formule 2023.

¹⁵ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526).

¹⁶ Wynika to wprost z brzmienia § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych.

¹⁷ To znaczy, że zgodnie z art. 3 ust. 21c u.s.o. posiada wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości.

oraz zechce przystąpić do tego egzaminu w warunkach i formie dla niej dostosowanych. Właściwe dostosowanie może nastąpić tylko i wyłącznie na podstawie tego orzeczenia; jest to *sine qua non* wynikający z brzmienia art. 44zrz ust. 1 u.s.o. Egzamin maturalny przeprowadzony zostanie w takim wypadku w warunkach i formie dostosowanej do rodzaju niepełnosprawności zdającego. Dla jasności należy rozdzielić możliwe dostosowania: dostosowanie warunków właściwych dla zdającego oraz dostosowanie formy właściwej dla zdającego. Dostosowanie warunków polega m.in. na: zminimalizowaniu ograniczeń wynikających z niepełnosprawności; zapewnieniu zdającemu miejsca pracy odpowiedniego do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych; wykorzystaniu odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych; odpowiednim przedłużeniu czasu przewidzianego na przeprowadzenie egzaminu; ustaleniu zasad oceniania rozwiązań zadań wykorzystywanych do przeprowadzania egzaminu maturalnego, o których mowa w art. 9a ust. 2 pkt 2 (klucz odpowiedzi), uwzględniających potrzeby edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, słuchacza albo absolwenta; zapewnieniu obecności i pomocy w czasie egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego nauczyciela wspomagającego ucznia lub absolwenta w czytaniu lub pisaniu lub specjalisty odpowiednio z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności, niedostosowania społecznego lub zagrożenia niedostosowaniem społecznym, jeżeli jest to niezbędne do uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych (art. 44zrz ust. 10 pkt 1–6 u.s.o.).

Dostosowanie formy egzaminu polega natomiast na przygotowaniu odrębnych arkuszy egzaminacyjnych dostosowanych do rodzaju niepełnosprawności ucznia lub absolwenta niepełnosprawnego, z tym że nie przygotowuje się odrębnych arkuszy egzaminacyjnych dla absolwentów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim (art. 44zrz ust. 8 u.s.o.).

Możliwe jest zatem dostosowanie warunków i formy egzaminu maturalnego. Wybór dostosowań nie jest natomiast możliwy przez samego zdającego; wskazanie właściwych przystosowań należy do rady pedagogicznej szkoły¹⁸, do której zdający uczęszczał bądź nadal uczęszcza. Natomiast jeśli zdający ukończył szkołę we wcześniejszych latach, zadanie to należy odpowiednio do przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego, o którym mowa w art. 44zrs ust. 3 u.s.o. Dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego nauczyciel informuje zdającego lub odpowiednio jego rodziców o wskazanych sposobach dostosowania warunków i formy przeprowadzania egzaminu. W terminie 3 dni roboczych zdający lub od-

¹⁸ Wynika to z brzmienia art. 44zrz ust. 12 u.s.o.

powiednio jego rodzice składają oświadczenie o korzystaniu albo niekorzystaniu ze wskazanych sposobów dostosowania.

Po skróconym przedstawieniu procedury przed przystąpieniem do egzaminu można odnieść obiektywnie zadowalające wrażenie, że prawa osób z niepełnościami były zabezpieczone prawidłowo w toku procedury egzaminacyjnej. Niestety, samo istnienie wyspecjalizowanych placówek systemu oświaty oraz możliwość przystąpienia do przystosowanego egzaminu opierają się w zasadzie na samym ich istnieniu, jeśli zestawić je z towarzyszącymi dostosowaniami procedury egzaminacyjnej już po podejściu do egzaminu, których *de facto* nie ma. Istnienie dostosowań wynika z ustawy o systemie oświaty, zostały one jednak szerzej ujęte w komunikacie dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (CKE). Ten specyficzny akt administracyjny kształtuje sposoby dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego, do którego mogą przystąpić uprawnione osoby z niepełnościami. Centralna Komisja Egzaminacyjna wydaje komunikat w tej sprawie na podstawie art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret trzecie u.s.o., jako że jest to jedno z jej zadań. Z tego przepisu wynika też, że CKE ma za zadanie ogłaszanie każdego roku w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie CKE stosownego komunikatu. Komunikat ogłaszany jest do 20 sierpnia każdego roku (tak stanowi § 6 ust. 1 tiret pierwsze rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego¹⁹). W komunikacie dyrektora CKE z dnia 17 sierpnia 2023 r. za pomocą tabel przedstawiono, w zależności od niepełnosprawności zdającego, możliwe sposoby dostosowania części ustnej i części pisemnej egzaminu. Opisane treści mają charakter co do zasady informacyjno-techniczny, ważny z punktu widzenia zainteresowanych przystąpieniem do egzaminu oraz osób składających się na zespół egzaminacyjny. Z komunikatu wynika też, że egzamin może zostać przeprowadzony w szczególnych przypadkach w miejscu innym niż szkoła²⁰. Ponadto odpowiednio w pkt 26 i 25 znajdują się następujące informacje: absolwenci niesłyszący są zwolnieni z części ustnej egzaminu z języka obcego nowożytnego; absolwenci, którzy ze względu na niepełnosprawność lub stan zdrowia trwale nie posługują się mową, są zwolnieni z części ustnej egzaminu maturalnego (art. 44zzg ust. 2 u.s.o.). Brak jest natomiast regulacji statuujących dostosowania dla zdającego z niepełnościami już po zakończonym egzaminie. W tym miejscu ponownie należy podkreślić, że w obecnym stanie prawnym dostosowania do potrzeb niepełnosprawnego zdającego już po złożeniu egzaminu nie

¹⁹ Dz.U. 2022, poz. 1644.

²⁰ Wynika to z § 15 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego.

istnieją, a sytuacja ta doznaje w zasadzie jednego odstępstwa, o którym mowa będzie poniżej.

Przechodząc do meritum, należy przede wszystkim pochylić się nad dwoma zarysowanymi problemami wynikającymi z niedostosowania procedury egzaminacyjnej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami w obecnym stanie. Jedną z nich powstaje na etapie przed przystąpieniem do egzaminu, a jest nią pisemna informacja, o której mowa w art. 44zrz ust. 13 u.s.o. Rada pedagogiczna, wskazując wybrane sposoby dostosowania warunków i formy przeprowadzania egzaminu maturalnego do potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych niepełnosprawnego zdającego, podejmuje w tym zakresie zwierzchnie rozstrzygnięcie, które zdaje się być ostateczne, ale możliwie wzruszalne, w przeciwieństwie do innych rozstrzygnięć wydawanych na podstawie ustawy o systemie oświaty²¹.

Ustawodawca nie przewidział sytuacji, w której rozstrzygnięcie rady pedagogicznej w zakresie dostosowań może spotkać się ze sprzeciwem adresata, którego to rozstrzygnięcie dotyczy, tj. niepełnosprawnego zdającego. Brak jest bowiem zarysu postępowania w odniesieniu do ewentualnego odwołania od takiego rozstrzygnięcia, możliwie wynikłym chociażby poprzez stwierdzenie przez zdającego, że wybrane przez organ szkoły dostosowania nie są wystarczające w stopniu pełnym bądź też jakkolwiek odpowiednie dla jego indywidualnych potrzeb. Adresatowi pisemnej informacji w tym zakresie pozostaje jedynie złożenie oświadczenia w ciągu 3 dni roboczych o korzystaniu albo niekorzystaniu ze wskazanych sposobów dostosowania (art. 44zrz ust. 14 u.s.o.). Należy nadmienić, że ustawodawca przewidział za to, iż mogą pojawić się takie potrzeby dostosowania warunków, które nie zostały ujęte w komunikacie. W takim przypadku możliwe jest przystąpienie do egzaminu maturalnego w indywidualnie wykreowanych warunkach dostosowujących za zgodą dyrektora właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej (co wynika z art. 44zrz ust. 17 u.s.o.). Takie rozwiązanie należy zaaprobować.

Drugą, wydaje się najbardziej dotkliwą niedogodnością dla zdających z niepełnosprawnościami, jest formuła wglądu do ocenionej pracy egzaminacyjnej. W tym wypadku należy na początku przywołać regulację ustawową normującą zasady wglądu do pracy, czyli art. 44zzz u.s.o., z którego brzmienia wynika, że kto należy do kręgu osób uprawnionych (uczeń, słuchacz albo absolwent, a w przypadku niepełnoletniego ucznia, słuchacza albo absolwenta – jego rodzice), ma

²¹ W przeciwieństwie np. do rozstrzygnięć dyrektora CKE w zakresie rozstrzygnięcia o unieważnieniu egzaminu (art. 44zzw ust. 8 zdanie drugie u.s.o.) czy rozstrzygnięć Komisji Arbitrażu Maturalnego w sprawie weryfikacji sumy uzyskanych punktów na egzaminie (art. 44zzz ust. 18 zdanie drugie u.s.o.), które zdają się być trwale niewzruszalne i możliwość ich podważenia na drodze sądowej została uniemożliwiona poprzez wyłączenie kognicji sądu administracyjnego w tym zakresie.

prawo wglądu do sprawdzonej i ocenionej pracy egzaminacyjnej tego ucznia, słuchacza albo absolwenta, w miejscu i czasie wskazanym przez dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej. Enigmatycznie opisana procedura wglądu może doznawać istotnych modyfikacji w informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu maturalnego²² czy za pośrednictwem regulacji dotyczących weryfikacji sumy przyznanych punktów i swoistej „instancyjności” tego postępowania. Analizując treść przepisów²³, należy stwierdzić, że absolwent z niepełnosprawnościami na tej płaszczyźnie zostaje „zrównany” z absolwentem bez niepełnosprawności, wobec niesłusznego ujednolicenia tej procedury dla wszystkich zdających egzamin maturalny. Jedynym dostosowaniem, które działa w tym wypadku na korzyść osób z niepełnosprawnościami, jest zapis, że osoby uprawnione do wglądu mają prawo wglądu w miejscu i czasie wskazanym przez dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej (art. 44zzz ust. 1 u.s.o.). Zapis ten doznaje swoistej interpretacji CKE, która uwidoczniła została w pkt 15.5.7 Informacji o sposobie organizacji i przeprowadzania egzaminu maturalnego w Formule 2023 oraz w Formule 2015 obowiązującej w roku szkolnym 2022/2023²⁴: „Dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej wyznacza miejsce wglądu. W szczególnych oraz uzasadnionych przypadkach wynikających z niepełnosprawności absolwenta dyrektor okręgowej komisji egzaminacyjnej może wyrazić zgodę na zorganizowanie i przeprowadzenie wglądu poza siedzibą komisji okręgowej”.

W tym jedynym przypadku, z konieczności wynikającej z niepełnosprawności zdającego, dyrektor właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej²⁵ ma prawo do zorganizowania i przeprowadzenia wglądu poza siedzibą komisji. Poza tym jedynym przypadkiem, gdy zdający chce udać się na wgląd do pracy egzaminacyjnej do siedziby komisji, obowiązują go jednolite zasady określone w pkt 15.5 Informacji. Procedura „standardowa” wglądu do ocenionej pracy egzaminacyjnej wygląda w ten sposób, że niepełnosprawny zdający może się stawić w siedzibie komisji w terminie wyznaczonym przez dyrektora właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej. Zgodnie z pkt 15.5.2 Informacji niedopuszczalne jest dokonanie

²² Wydawanej na podstawie art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. b u.s.o., która powtarza zapisy informatora wydawanego na podstawie art. 9a ust. 2 pkt 3 u.s.o. Zob. np. M. Smolik, W. Kozak, L. Stopińska (red.), *Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023. Część ogólna*, Warszawa 2021.

²³ W żadnej jednostce redakcyjnej tekstu art. 44zzz u.s.o. nie odniesiono się do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Nie uczyniono tego w ogóle w zakresie wglądu do pracy w całej ustawie.

²⁴ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/komunikaty/2023/20220919%20EM%202023%20Informacja%20P2.pdf (dostęp: 6.03.2024), dalej: Informacja. Zob. także: M. Smolik, W. Kozak, L. Stopińska (red.), *op. cit.*

²⁵ Chodzi o okręgową komisję egzaminacyjną w hierarchii komisji egzaminacyjnych przeprowadzających egzaminy zewnętrzne (takim jest egzamin maturalny). Do takich jednostek należy np. Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Warszawie czy Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu.

wglądu przez pełnomocnika lub z jego udziałem albo innej osoby wskazanej przez zdającego. Podczas wglądu obecny jest pracownik okręgowej komisji egzaminacyjnej. Przed rozpoczęciem wglądu pracownik informuje zdającego, czy istnieje możliwość rozmowy z ekspertem przedmiotowym (pkt 15.5.11.4). Podczas wglądu istnieje możliwość zapoznania się z zasadami oceniania rozwiązań zadań (pkt 15.5.11.5; chodzi o klucz odpowiedzi). Osoba dokonująca wglądu ma prawo do sporządzania notatek podczas wglądu. Okręgowa komisja egzaminacyjna zapewnia kartki formatu A4 oraz długopisy (w kolorze określonym przez OKE). Osoby dokonujące wglądu nie mogą robić notatek, korzystając z własnych materiałów i przyborów do pisania (pkt 15.5.11.10 zdanie 2). Z regulacji zawartych w Informacji wynika również, że praca egzaminacyjna nie może być kopiowana, a wykonanie zdjęć możliwe jest tylko za pomocą takiego aparatu fotograficznego, który jest integralną częścią urzędu telekomunikacyjnego.

Nie sposób zatem nie zważyć, w jak wysokim stopniu procedura wglądu do pracy jest niedostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych, jeśli chodzi o wgląd w siedzibie komisji. W pewnych przypadkach, zależnych od niepełnosprawności zdającego, może on nie mieć możliwości samodzielnego zapoznania się z kluczem rozwiązań. W tym miejscu należy zastanowić się, czy zawarte w Informacji wytyczne nie sprzeciwiają się normom wyższego rzędu, akt ten bowiem z jednej strony można opisać jako prawo powielaczowe, z drugiej zaś zawiera wytyczne, które ograniczają prawidłowe wykonywanie wglądu przez osoby niepełnosprawne. Charakter prawny Informacji można opisać jako inny akt prawa wewnętrznego, wypełniający definicję J. Zimmermanna w tym zakresie²⁶. W tym wypadku wytyczne zawarte w Informacji zdają się mieć pierwszeństwo przed normami ustawowymi, co stanowi tzw. odwracanie hierarchii źródeł prawa, które jest naturalnie zagrożeniem wszelkiej legalności działania administracji publicznej. W ten sposób Informacja oddziałuje pośrednio na zdających. W doktrynie oddziaływanie pośrednie na obywateli przez akty wewnętrzne jest dopuszczalne, nie jest natomiast dopuszczalne w takim zakresie, w jakim stanowczo wpływa na ich wykonywanie prawa i obowiązków, jak ma to miejsce w powyższym przypadku.

W tym miejscu zasadne zdaje się przywołanie tych wszystkich aktów normatywnych, które przytoczono na początku niniejszego opracowania. Obecna procedura wglądu do pracy egzaminacyjnej przez osoby z niepełnosprawnościami jest niezgodna z założeniami wynikającymi z Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, zwłaszcza z art. 3, art. 4 ust. 1 lit. b, art. 5 ust. 3, art. 24 ust. 2 lit. d oraz pośrednio z art. 24 ust. 5, jako że jest to procedura, w toku której możliwa jest weryfikacja sumy punktów, w wyniku której może dojść do podwyż-

²⁶ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2016, s. 151–152.

szenia sumy punktów z egzaminu, a to z kolei może zaważyć o podjęciu studiów wyższych na określonym kierunku studiów oraz określonej uczelni wyższej. Ponadto procedura wglądu wydaje się niezgodna ze standardem konstytucyjnym wynikającym z art. 69 Konstytucji RP, dotyczącym udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym przez władze publiczne w zakresie komunikacji społecznej. Idąc za L. Garlickim i M. Derlatką, należy wskazać, że pojęcie pomocy w zakresie komunikacji społecznej „nakazuje tworzenie odpowiedniej infrastruktury, umożliwiającej niepełnosprawnym przemieszczanie się i nawiązywanie kontaktów z innymi ludźmi”²⁷. O ile zatem osobom z niepełnosprawnościami, legitymującym się orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego, które upoważnia do dostosowania warunków i formy egzaminu²⁸, lub chorym bądź niesprawnym czasowo, legitymującym się zaświadczeniem o stanie zdrowia wydanym przez lekarza, prawo pozwala na dostosowanie warunków przeprowadzania egzaminu, co gwarantuje się za pomocą właściwych dostosowań na etapie zdawania egzaminu, o tyle w trakcie wglądu zdający są pozbawieni dodatkowych gwarancji. Nie sposób przeoczyć faktu, że nie gwarantuje się np. wobec zdających słabosłyszących obecności surdopedagoga podczas wglądu, jak ma to miejsce podczas zdawania egzaminu (jeśli zachodzi taka potrzeba), i odpowiednio: wobec zdających niesłyszących obecności tłumacza języka migowego; wobec osób słabowidzących obecności tyflopädagoga; wobec zdających z afazją obecności logopedy; wobec zdających z niepełnosprawnością intelektualną obecności oligofrenopedagoga. Zakaz dokonywania wglądu przez pełnomocnika lub w jego obecności bądź też w towarzystwie osoby zaufanej, zwłaszcza w przypadku osób niepełnosprawnych, jest głęboko niesprawiedliwy, tutaj jednak oparcie zasady zakazującej udziału pełnomocnika (tak jak mogłoby się to odbyć zgodnie z regulacjami art. 32 k.p.a.²⁹) utrzymane zostało w judykaturze³⁰. Zdający posługujący się specjalistycznymi urządzeniami pomagającymi im w codziennym funkcjonowaniu (np. urządzeniami odczytującymi na głos tekst pisany, synteźatorami mowy bądź innymi urządzeniami wspomagającymi interakcję, dostosowanymi do rodzaju niepełnosprawności) nie mogą wnieść tych urządzeń podczas wglądu, co w konsekwencji może im uniemożliwić sporządzenie notatek z wglądu, zwłaszcza gdy takie urządzenie jest

²⁷ L. Garlicki, M. Derlatka, *op. cit.*

²⁸ Zgodnie z pkt 4 poz. 1 w tabeli komunikatu dyrektora CKE z dnia 17 sierpnia 2023 r.

²⁹ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. 2023, poz. 775, ze zm.).

³⁰ „OKE nie ma bowiem podstawy, aby stosować przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, w tym także w zakresie pełnomocnictwa” (postanowienie WSA w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 25 kwietnia 2012 r., II SA/Go 213/12, LEX nr 1146611). „Brak stosowania przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego (wobec braku takiego zobowiązania w przepisach prawa) nie oznacza zatem działania sprzecznego z prawem, a więc i naruszającego Konstytucję” (postanowienie NSA z dnia 12 września 2012 r., I OSK 1901/12, LEX nr 1328727).

jedynym medium, na którym mogliby to uczynić. Należy podkreślić, że wobec osób, które mają trudności z komunikowaniem się lub taką dysfunkcją organizmu, choćby czasową (np. wobec osób, które uległy wypadkowi, w wyniku którego stali się przejściowo niewidomi), zasady wglądu pozostają niezienne i muszą oni stawić się samodzielnie w siedzibie komisji, bez osób towarzyszących.

Zakończenie i uwagi *de lege ferenda*

Podsumowując, w obecnym stanie prawnym nie istnieją konieczne dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami w zakresie wglądu do ocenionej pracy egzaminacyjnej zdającego. Należy zaznaczyć, że procedura wglądu wymaga takich okoliczności, które obiektywnie pozwalają stwierdzić, że wgląd odbywa się w warunkach bezstronnych i takich, co do których nie można wysunąć żadnej wątpliwości, że warunki te są w jakikolwiek sposób dyskryminujące dla dokonującego wglądu zdającego. Próba skutecznej kontroli wymaga istnienia takich przesłanek, które jednoznacznie przesądzają o tym, że działaniu takiemu można przypisać właściwy udział w procedurze wglądu (wydaje się zatem zasadny udział w procedurze pełnomocnika lub w jego obecności) oraz właściwy dostęp do dokumentów (dotyczących uprawnionego), a co za tym idzie uzyskanie informacji w warunkach dostosowanych do potrzeb osoby z niepełnosprawnościami. Należy zatem postulować ze wszech miar zmianę zasad wglądu w taki sposób, aby odpowiadała standardom demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Tak też należy pożytywać kwestię prawidłowej dostępności wglądu do pracy egzaminacyjnej przez osoby z niepełnosprawnościami. Zagadnienie to dotyczy znacznego odsetka zdających każdego roku i powinno być właściwie uregulowane.

Rozstrzygnięcie rady pedagogicznej nazwane wskazaniem dostosowań, stanowiące załącznik 4b do Informacji, stanowi *sui generis* akt administracyjny wobec zdającego mającego zamiar przystąpienia do egzaminu maturalnego. Informacja o sposobie lub sposobach dostosowania warunków lub formy przeprowadzania egzaminu maturalnego do potrzeb i możliwości zdającego moim zdaniem powinna być rozpatrywana jako inny akt z zakresu administracji publicznej – przede wszystkim jako taki, który podlega kognicji sądu administracyjnego na podstawie art. 3 § 2 pkt 4 p.p.s.a.³¹. Takie zakwalifikowanie tego rodzaju aktu, będącego wynikiem działania rady pedagogicznej, jest możliwe, mimo że jego wydanie nie zostało ujęte jako jedna z kompetencji rady pedagogicznej w ustawie Prawo

³¹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. 2023, poz. 1634, ze zm.).

oświatowe³², osadzone jest jednak w przepisie art. 44zrz ust. 12 u.s.o., na podstawie którego rada pedagogiczna rozstrzyga o zakresie dostosowań wobec uprawnionego zdającego. Uważam, że rozstrzygnięcie to jest innym aktem z zakresu administracji publicznej dlatego, że normuje w sposób zwierzchni, jednostronny, indywidualny i zewnętrzny sytuację prawną zdającego. Rozstrzygnięcie to moim zdaniem czyni zadość przesłankom opisanym w art. 3 § 2 pkt 4 p.p.s.a., czyli nie ma charakteru decyzji lub postanowienia, jest podejmowane w sprawie indywidualnej, ma charakter publicznoprawny oraz dotyczy uprawnienia lub obowiązku wynikającego z przepisu prawa³³. Organ (odpowiednio rada pedagogiczna lub przewodniczący zespołu egzaminacyjnego, o którym mowa w art. 44zrs ust. 3 w zw. z art. 44zrz ust. 15 u.s.o.) wydaje decyzję dotyczącą warunków i form dostosowań egzaminacyjnych wobec konkretnego adresata w indywidualnej sprawie. W takim razie, zgodnie z art. 127 k.p.a., adresatowi powinno przysługiwać prawo do wniesienia odwołania od takiej decyzji do organu wyższej instancji. Wobec braku regulacji, mając na względzie wykładnię systemową, wyższą instancją w tym wypadku (niezależnie od organu, który wydał decyzję), czyli organem (drugiego stopnia), zdaje się być dyrektor właściwej okręgowej komisji egzaminacyjnej. Warto jednak przytoczyć zdanie M. Pilicha, który wskazuje, że rada pedagogiczna, idąc za wykładnią art. 25 p.p.s.a., nie posiada zdolności sądowej w postępowaniu sądownoadministracyjnym – jest tylko organem mającym kompetencje opiniodawcze i doradcze w zakresie kształcenia, wychowania i opieki³⁴. Procedura odwoławcza od rozstrzygnięcia w zakresie dostosowań (a także inne, związane z przebiegiem egzaminu maturalnego) niestety nie została przewidziana w ustawach dotyczących kształtowania systemu oświaty w Polsce (np. wysoce kontrowersyjne ustawowe wyłączenie kontroli sądowej wyniku egzaminu maturalnego³⁵ czy możliwość odwołania [np. od wyniku egzaminu] tylko w obrębie aparatu komisji egzaminacyjnej [w systemie wewnętrznym]).

Należy zatem postulować zmianę stanu prawnego w taki sposób, aby sprawy uczniów i wszystkich tych zdających, którzy już nie są uczniami, a mają zamiar przystąpić do egzaminu maturalnego (bądź już do niego przystąpili), były objęte kognicją sądów administracyjnych (kontrola zewnętrzna). Założenia obecnego

³² Między innymi w art. 70 ustawy Prawo oświatowe, gdzie opisane zostały kompetencje rady pedagogicznej jako kolegialnego organu szkoły (co wynika z art. 69 tej ustawy).

³³ R. Stankiewicz, *Inne akty lub czynności z zakresu administracji publicznej jako przedmiot kontroli sądu administracyjnego (art. 3 § 2 pkt 4 p.p.s.a.)*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2010, nr 11, s. 41–53.

³⁴ M. Pilich, *Komentarz do art. 69*, [w:] A. Olszewski, M. Pilich, *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2022.

³⁵ M. Bernatt, *Konstytucyjne aspekty sądowej kontroli działalności administracji*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 1, s. 34–51.

systemu mogą być bowiem szczególnie dolegliwe dla osób z niepełnosprawnościami. Obecnie adresaci norm dotyczących egzaminów (tutaj: uczniowie bądź osoby przystępujące do egzaminu) pozostają bezradni na działalność organów oświatowych wobec braku rzetelnej kontroli sądów nad administracją oświatową³⁶, orzecznictwo bowiem wyklucza kognicję sądów administracyjnych w zakresie ocen z przedmiotów zdawanych na egzaminie maturalnym; kognicji nie podlegają również wszelkie pisma i oświadczenia okręgowej komisji egzaminacyjnej dotyczące tych ocen³⁷. Należy więc zaznaczyć, że ewentualne pisma i oświadczenia komisji egzaminacyjnej związane z procedurą wglądu nie podlegają weryfikacji przez sądy administracyjne, a mogą ograniczyć prawidłowe wykonywanie prawa do wglądu przez osoby niepełnosprawne i takie działanie organu (komisji egzaminacyjnej) nie będzie objęte kontrolą sądową.

Bibliografia

- Bernatt M., *Konstytucyjne aspekty sądowej kontroli działalności administracji*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 1.
- Garlicki L., Derlatka M., *Komentarz do art. 69, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Zubik, t. 2, Warszawa 2016.
- Jakubowski A., *Konsekwencje zasad państwa prawnego dla prawotwórstwa w sferze edukacji*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 5.
- Kierznowski Ł., *Status prawny i tryb działania Kolegium Arbitrażu Egzaminacyjnego*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2023, nr 6.
- Kozak W., Smolik M., Stopińska L. (red.), *Informator o egzaminie maturalnym od roku szkolnego 2022/2023. Część ogólna*, Warszawa 2021.
- Pilich M., *Komentarz do art. 69, [w:] A. Olszewski, M. Pilich, Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Stankiewicz R., *Inne akty lub czynności z zakresu administracji publicznej jako przedmiot kontroli sądu administracyjnego (art. 3 § 2 pkt 4 p.p.s.a.)*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2010, nr 11.
- Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 2016.

Abstrakt: W artykule przytoczono procedurę wglądu do ocenionej pracy egzaminacyjnej z egzaminu maturalnego przeprowadzanego w Polsce zgodnie z art. 44zzz ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, wskazując niedostosowania tej procedury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Autor przedstawia wciąż istniejący problem prawa powielaczowego i jego oddziaływania na administrację państwową, wynikły w tej pracy z przeprowadzonej analizy aktów wydanych w zakresie

³⁶ Podobnie A. Jakubowski, *Konsekwencje zasad państwa prawnego dla prawotwórstwa w sferze edukacji*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 5, s. 202–217.

³⁷ R. Stankiewicz, *op. cit.*, s. 48–49.

prawa oświatowego. Postawiona w artykule teza niedostatku regulacji w tym zakresie uwypukla również rozwiązania wynikające z Informatora, które pomijają – oprócz jednego wyjątku – potrzeby dostosowań tej procedury do osób z niepełnosprawnościami w stopniu niemal zupełnym, co stanowi potencjalne naruszenie zasad wynikających z Konstytucji RP i prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: egzamin maturalny; prawo oświatowe; osoby z niepełnosprawnościami; system oświaty

Abstract: The article cites the procedure for inspecting the graded examination paper of the Matura exam conducted in Poland in accordance with Article 44zzz of the Act of 7 September 1991 on education system, pointing out the inadequacy of this procedure to the needs of persons with disabilities. The author presents the still existing problem of duplication law and its impact on the state administration, resulting in this work from the analysis of acts issued in the field of education law. The thesis of the insufficiency of regulations in this area, as presented in the article, also highlights the solutions resulting from the Directory, which ignore – with one exception – the need to adapt this procedure to persons with near-complete disabilities, which is a potential violation of the principles stemming from the Polish Constitution and international law.

Keywords: Matura exam; education law; persons with disabilities; education system